

מבט על, גיליון 607, 14 בספטמבר 2014

ארצות הברית חוזרת לעיראק

עודד ערן

הצהרת הנשיא אובמה ב-10 בספטמבר על הפעולה המתוכננת כנגד ארגון דאעש מותירה הרבה סוגיות לא ברורות. השאלה המרכזית קשורה לשינוי במדיניות ארצות הברית כלפי דאעש. סיבות שונות מופיעות בנאום הנשיא ובהתבטאויות הפומביות של הבכירים האמריקאים. נשיא ארצות הברית אמר בעבר שחובתו להגן על אזרחים אמריקאים ולפעול כנגד איומים המתפתחים כנגד המולדת. באותה הצהרה (הבית הלבן, 28 באוגוסט 2014) הוסיף הנשיא, כי דאעש מציב סיכון לעמי האזור ולכן יש צורך באסטרטגיה רחבה להגן על העם האמריקאי ולתמוך בשותפות של ארצות הברית הנאבקות בו. בדבריו בבגדד (10 בספטמבר 2014), אמר מזכיר המדינה קרי, כי צריך למנוע מדאעש מרחב וכי יש לשמור על שלמותה הטריטוריאלית של עיראק. גם בנאום לאומה ב-10 בספטמבר, חזר הנשיא על כך שהארגון איים על ארצות הברית ובנות בריתה (אף שהוא הודה כי לא ידוע על תכנון ספציפי). אלפי זרים שהצטרפו לארגון, טען הנשיא, מקבלים אימון וניסיון במלחמה שהם מנהלים והם עלולים לנסות לחזור לארצותיהם ולבצע שם התקפות רצחניות. בהתבטאויות השונות מופיעה גם הסכנה לאזרחים ומתקנים אמריקאיים בעיראק עצמה. עדיין נותרה בעינה השאלה: מה קרה באוגוסט 2014, שהביא לשינוי במדיניות ארצות הברית, תחילה בהתקפות מן האוויר ואחר כך ביצירת האסטרטגיה אשר במרכזה גיוס הקואליציה הרחבה כנגד דאעש.

שני השינויים העקרים שעליהם ניתן להצביע, הם ההשתלטות של דאעש על אזורים קרובים הן לבגדד והן לעיר המרכזית בצפון עיראק, מוסול, שהיא גם בירת האזור העשיר במרבצי אנרגיה. השוני השני ואולי החשוב ביותר, הוא סילוקו של ראש הממשלה נורי אל-מאליקי מתפקידו. אל-מאליקי, שיעי בהשתייכותו הדתית, שלא הסתיר את יחסו הידידותי לאיראן, כיהן כראש ממשלה מ-2006 ומשנת 2010 – גם כשר הפנים ושר ההגנה. יחסיו עם ארצות הברית ועם השכנה ערב הסעודית היו מתוחים, גם על רקע קשריו עם איראן. ב-14 באוגוסט 2014, תחת לחץ פנימי ובינלאומי, התפטר אל-מאליקי ואת מקומו תפס חידר אל-עבאדי. הנשיא אובמה ומזכיר המדינה קרי חוזרים ומדגישים שהם הצביעו בפני אל-מאליקי על הסכנה שיוצר דאעש במשך יותר משנה "אך הוא לא שעה לנו כפי שהיינו רוצים" – הסביר הנשיא אובמה. הסתלקותו של אל-מאליקי מאפשרת לארצות הברית ולקואליציה שהיא יוצרת, לסייע לעיראק להקים כוח צבאי – המשמר הלאומי – שיאמן ויצויד על ידי הקואליציה הזו.

הנשיא ובכירים אמריקאים אחרים משתמשים בכמה מטבעות לשון לתיאור יעדיה של הפעולה הצבאית; 'שחיקה והשמדת היכולות' הוא התיאור השגור ביותר. באחת מהופעותיו לאחרונה אמר הנשיא אובמה, שהכלת דאעש אינו היעד, כפי שקרי התבטא, אלא השמדתו. עם זאת, גם הנשיא עצמו הודה, שאי אפשר לפגוע בכל לוחמי הארגון, אף שהוא חוזר ואומר שארצות הברית תמשיך ל"צוד" אותם. מתוך הגדרת היעדים הצבאיים והאחרים, כפי שעשו זאת הבכירים האמריקאים, אפשר לבנות את הרשימה הבאה: א. פגיעה בכוחות ויכולות דאעש בעיקר בעיראק אבל גם בסוריה; ב. צמצום מרחב השליטה והפעולה של דאעש; ג. סיוע בציד ובחשירת המשמר הלאומי העיראקי – לשם כך יש לשגר 475 יועצים אמריקאים נוספים; ד. סיוע מודיעיני לעיראק; ה. חסימת מקורות המימון של דאעש; ו. חסימת זרם המתנדבים לארגון; ז. סיוע הומניטרי.

מן ההתבטאויות הפומביות לא ניתן ללמוד מה הן ההבנות הקיימות בין ארצות הברית לממשלה החדשה בבגדד לגבי משך הפעולה הצבאית ולגבי תיאומים בין המשמר הלאומי וכוחות אחרים, כגון הזרוע הצבאית הכורדית, וחלקן של שותפות אחרות בקואליציה. לפני כעשרה ימים התבטא נשיא ארצות הברית, כי לארצו אין עדיין קואליציה ונראה שגם אחרי נאום ב-10 בספטמבר האסטרטגיה נמצאת בשלב הגיבוש.

הנשיא אובמה צריך להתמודד עם כמה שאלות פוליטיות, פנימיות ובינלאומיות במאבק בדאעש. המגמות בדעת הקהל האמריקאית ברורות למדי. סקר דעת הקהל של רשת הטלוויזיה אן.בי.סי והעיתון וול סטריט ג'ורנל מתחילת ספטמבר 2014 מלמד, כי שני שליש מהנשאלים מעריכים את תפקוד הנשיא בצורה שלילית. כמעט מחצית מהנשאלים מאמינים שארצות הברית פחות בטוחה מכפי שהייתה ערב מתקפת אל-קאעדה ב-11 בספטמבר 2001. אלו הם נתונים מאד לא מחמיאים לנשיא. לפי מקור זה עריפת ראשיהם של שני אזרחים אמריקאים הגיעה לידיעתם, של 95 אחוז מהנשאלים – יותר מכל אירוע אחר שסוקר על ידי שני כלי התקשורת שערכו את הסקר. הסקר גם מגלה ש-40 אחוז מהנשאלים תומכים בתקיפות מן האוויר בעיראק ו-34 אחוז תומכים אפילו בתקיפות משולבות – קרקע ואוויר (בסך הכול תומכים 74 אחוז מהנשאלים בתקיפות אוויריות בעיראק). הנשיא יוצא אם כן לשיקום מעמדו כאשר דעת הקהל תומכת למצער בתקיפות אוויריות.

גם מנהיגי הקונגרס, דמוקרטים כרפובליקאים, אינם יכולים להתעלם מנתונים אלו על רחשי הציבור בארצות הברית ולכן הם לא יערימו קשים חוקתיים, במיוחד אם הנשיא ימשיך לעדכנם בהתפתחויות. בעתיד, עלולות להתעורר בעיות אם התקיפות האוויריות ופעולות צבאיות אחרות לא תפקנה הישגים ברורים לעין ודאעש לא יוחלש ואף יראה סימנים של הרחבת פעילותו בחלקים אחרים של המזרח התיכון או זירות אחרות.

נושא דאעש עלה בדיוני הפסגה של מנהיגי נאט"ו ב-4-5 בספטמבר בוולס שבבריטניה. כך משתקף מהפרק הארוך שהוקדש לנושא בהודעה המסכמת. אולם בעוד שבנושא השני, המטריד היום את מנהיגי אירופה, פלישת רוסיה לאוקראינה, הם החליטו על הקמת "כוח תגובה מהיר" (אם כי לא נאמר במפורש שהוא מיועד לפעול כנגד רוסיה), לא התקבלה החלטה אופרטיבית בנושא דאעש. אין ספק שבמספר מדינות אירופאיות קיימת דאגה מחזרתם של מאות ואולי אלפי אזרחי אותן מדינות, שצוברים ניסיון בלחימה ובשימוש באמצעים, שאותם הם עלולים לנסות וליישם עם שובם. יחד עם זאת ועל אף שאובמה התייחס לאיום האפשרי על ה"מולדת" עצמה, לא היה שימוש בהצהרות פסגת נאט"ו בסעיף 5 של האמנה המחייב התגייסות להגנה על החברה המותקפת. רק מספר קטן של חברות, אף אם מבין החשובות בנאט"ו, הצטרף באופן מידי לקואליציה שמקימה ארצות הברית. במיוחד חשובה לארצות הברית הצטרפותה של טורקיה בעיקר בשל הגוון הסוני העמוק של החברה והמשטר הנוכחי שבה. מאידך, סירובה של טורקיה להתיר שימוש בשטחה לתקיפות בסוריה ובעיראק מעורר סימני שאלה באשר לערכה כבת ברית של ארצות הברית. (יש לציין, כי כך נהגה טורקיה גם ב-2003)

שאלה פתוחה נותרה גם המדיניות כלפי סוריה ואיראן, על אף האמירות המפורשות של בכירי הממשל האמריקאי. הנשיא אובמה התייחס לאפשרות של תקיפות אוויריות כנגד מטרות הקשורות לדאעש. הוא הביע התנגדות מפורשת לנשיא סוריה, אסד, אך ברור היה שהוא אינו רואה בו, או בכוחות הנאמנים לו, יעד לפעילות צבאית אמריקאית. הנשיא ואחרים לא התייחסו לשאלה של פעילות דאעש בלבנון, שם נלחם ארגון חזבאללה בכוחות דאעש או בארגונים הקרובים אליו. נשללה במפורש האפשרות לשיתוף פעולה עם איראן אך מעורבותה העמוקה של איראן בנעשה בעיראק מותירה את השאלה האם ארצות הברית תוכל להתמיד לאורך ימים בהתעלמות מאיראן. גם ממשלת עיראק החדשה, שעליה מטילה ארצות הברית את יהבה, היא שיעית ברובה וגם היא תמשיך לפזול לכוון טהרן.

את סוף נאומו לאומה הקדיש אובמה למנהיגותה של ארצות הברית בזירה הבינלאומית. מאז נבחר לנשיא הוטחה בו ביקורת הן מבית והן בין בנות בריתה של ארצות הברית באירופה ובמזרח התיכון על כך שהוא מקפל את דגלה של ארצות הברית באזורי מתיחות שונים. ה"הובלה מאחור" מול קדאפי בלוב לא שכנעה איש שלא כך הם פני הדברים. קרוב ל-200 אלף הרוגים בהתקוממות האזרחית בסוריה בלי שארצות הברית ניסתה לעצור את הנשיא אסד בעזרת שימוש ואפילו מינימלי בכוח צבאי, עולים תדירות במפגשי הנשיא עם העיתונות. יש להניח שההחלטה לפעול בעיראק, בין השאר כדי להציל מיעוטים שונים, כפי שמסבירים הנשיא ובכירי ממשלו, תחדד את השאלה במה שונה דם מיעוטים אלו מדמם של הסורים שנטבחו או הפכו לפליטים.

עם זאת התגייסותה של ארצות הברית למאבק בדאעש תשפר את מעמדה בקרב המדינות המתונות והפרו-אמריקאיות במזרח התיכון. אלו נתקפו בחרדה לאור מה שמנהיגיהן ראו כנסיגה ונטישה מצד ארצות הברית. תקיפות מן האוויר הן לא נוכחות צבאית על הקרקע, שאותה מקפידים ראשי הממשל האמריקאי לשלול, אבל, היא מאותתת לכל הספקנים שמוקדם עדיין להספיד את ארצות הברית כמנהיגת העולם החופשי.